

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τρίτο τμήμα)

της 13ης Μαρτίου 2008*

Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-383/06 έως C-385/06,

με αντικείμενο αιτήσεις εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 234 ΕΚ, υποβληθείσες από το Raad van State (Κάτω Χώρες) με αποφάσεις της 30ής Αυγούστου 2006 οι οποίες περιήλθαν στο Δικαστήριο στις 18 Σεπτεμβρίου 2006, στο πλαίσιο των δικών

Vereniging Nationaal Overlegorgaan Sociale Werkvoorziening (C-383/06),

Gemeente Rotterdam (C-384/06)

κατά

Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid,

και

Sociaal Economische Samenwerking West-Brabant (C-385/06)

* Γλώσσα διαδικασίας: η ολλανδική.

κατά

Algemene Directie voor de Arbeidsvoorziening,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τρίτο τμήμα),

συγκείμενο από τους Α. Rosas, πρόεδρο τμήματος, J. Klučka, Α. Ó Caoimh, Ρ. Lindh (εισηγήτρια) και Α. Arabadjiev, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: Υ. Bot
γραμματέας: C. Strömholm, υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 28ης Ιουνίου 2007,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

— ο Gemeente Rotterdam, εκπροσωπούμενος από τον J. M. Cartigny, advocaat,

— η Sociaal Economische Samenwerking West-Brabant, εκπροσωπούμενη από τον G. A. van der Ween, advocaat,

- η Ολλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις H. G. Sevenster και C. ten Dam,

- η Τσεχική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον T. Boček,

- η Γερμανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον M. Lumma,

- η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τους L. Flynn και A. Weimar,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς την ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- ¹ Οι αιτήσεις εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως αφορούν την ερμηνεία του άρθρου 23, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΟΚ) 4253/88 του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1988, για τις διατάξεις εφαρμογής του κανονισμού (ΕΟΚ) 2052/88 όσον αφορά τον συντονισμό των παρεμβάσεων των διαφόρων διαρθρωτικών ταμείων μεταξύ τους καθώς και με τις παρεμβάσεις της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων και των

λοιπών υφιστάμενων χρηματοδοτικών οργάνων (ΕΕ L 374, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΟΚ) 2082/93 του Συμβουλίου, της 20ής Ιουλίου 1993 (ΕΕ L 193, σ. 20, στο εξής: κανονισμός 4253/88).

- 2 Οι αιτήσεις αυτές υποβλήθηκαν στο πλαίσιο τριών διαφορών όπου δύο ενώσεις και ένας ολλανδικός δήμος αντιδρούν με ολλανδικές διοικητικές αρχές. Οι διαφορές αυτές ανεφύησαν μεταξύ, από τη μια πλευρά, της ενώσεως Vereniging Nationaal Overlegorgaan Sociale Werkvoorziening και του Gemeente Rotterdam (Δήμου του Ρόττερνταμ) και, από την άλλη πλευρά, του Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (Υπουργείου Κοινωνικών Υποθέσεων και Απασχολήσεως, στο εξής: Υπουργείο) και μεταξύ της ενώσεως Sociaal Economische Samenwerking West-Brabant και της Algemene Directie voor de Arbeidsvoorziening (Γενικής Διεύθυνσεως του Οργανισμού Απασχολήσεως Εργατικού Δυναμικού) (στο εξής: Γενική Διεύθυνση) και αφορούν αποφάσεις με τις οποίες το Υπουργείο ή η Γενική Διεύθυνση κατάργησαν αποφάσεις για τον καθορισμό του ποσού επιχορηγήσεων που δόθηκαν στους αναιρεσιόντες των κύριων δικών και αναζήτησαν τις εν λόγω επιχορηγήσεις.

Το νομικό πλαίσιο

Η κοινοτική νομοθεσία

Ο κανονισμός 2052/88

- 3 Το άρθρο 1 του κανονισμού (ΕΟΚ) 2052/88 του Συμβουλίου, της 24ης Ιουνίου 1988, για την αποστολή των διαρθρωτικών ταμείων, την αποτελεσματικότητά τους και τον συντονισμό των παρεμβάσεών τους μεταξύ τους καθώς και με τις παρεμβάσεις της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων και των άλλων υφιστάμενων χρηματοδοτικών οργάνων (ΕΕ L 185, σ. 9), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΟΚ) 2081/93 του

Συμβουλίου, της 20ής Ιουλίου 1993 (ΕΕ L 193, σ. 5, στο εξής: κανονισμός 2052/88), ορίζει ότι η Ευρωπαϊκή Κοινότητα αναλαμβάνει, με τη βοήθεια, ειδικά, των διαρθρωτικών ταμείων, δράση για να επιτευχθούν οι στόχοι των άρθρων 130 Α της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποίησης, άρθρου 158 ΕΚ) και 130 Γ της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρου 160 ΕΚ). Το εν λόγω άρθρο 1 απαριθμεί ορισμένους πρωταρχικούς στόχους για την επίτευξη των οποίων συμβάλλουν τα διαρθρωτικά ταμεία. Στους στόχους αυτούς περιλαμβάνεται ο στόχος 3 ο οποίος συνίσταται στην καταπολέμηση της μακροχρόνιας ανεργίας και στη διευκόλυνση της επαγγελματικής αποκαταστάσεως των νέων και των προσώπων που απειλούνται με αποκλεισμό από την αγορά εργασίας.

4 Το άρθρο 4, παράγραφος 1, του κανονισμού 2052/88 έχει ως εξής:

«1. Η κοινοτική δράση θεωρείται ως συμπλήρωμα ή συμβολή στις αντίστοιχες δράσεις των κρατών μελών. Αυτό επιτυγχάνεται με τη στενή συνεργασία ανάμεσα στην Επιτροπή, το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος, τις αρμόδιες αρχές και οργανισμούς —συμπεριλαμβανομένων, στα πλαίσια των διαδικασιών που παρέχονται από τους θεσμικούς κανόνες και την πρακτική κάθε κράτους μέλους, των οικονομικών και κοινωνικών εταίρων— που ορίζονται από το κράτος μέλος σε εθνικό περιφερειακό, τοπικό ή άλλο επίπεδο —όλα τα μέρη αποτελούν εταίρους κατά την επιδίωξη ενός κοινού σκοπού. [...]»

5 Το άρθρο 10 του ίδιου κανονισμού διευκρινίζει όσον αφορά τον στόχο 3:

«Τα κράτη μέλη υποβάλλουν στην Επιτροπή σχέδια που περιλαμβάνουν ενέργειες καταπολέμησης της ανεργίας μακράς διάρκειας και διευκόλυνσης της ένταξης στην αγορά εργασίας των νέων και των προσώπων που απειλούνται με αποκλεισμό από την αγορά εργασίας (στόχος αριθ. 3).

Τα σχέδια περιλαμβάνουν:

- την περιγραφή της παρούσας κατάστασης, τους διατιθέμενους χρηματοδοτικούς πόρους και τα κυριότερα αποτελέσματα των ενεργειών της προηγούμενης περιόδου προγραμματισμού, στα πλαίσια των ληφθεισών κοινοτικών διαρθρωτικών ενισχύσεων και λαμβανομένων υπόψη των διαθέσιμων αποτελεσμάτων των αξιολογήσεων,
- την περιγραφή μιας κατάλληλης στρατηγικής για την επίτευξη των στόχων που αναφέρονται στο άρθρο 1 και των βασικών αξόνων που έχουν επιλεγεί για την υλοποίηση του στόχου αριθ. 3, με ποσοτικό προσδιορισμό της προβλεπόμενης προόδου, εφόσον το επιτρέπει η φύση της, καθώς και εκ των προτέρων εκτίμηση των αναμενόμενων επιπτώσεων των σχετικών ενεργειών, μεταξύ άλλων και στον τομέα της απασχόλησης, ώστε να εξασφαλισθεί ότι θα έχουν μεσοπρόθεσμα κοινωνικοοικονομικά οφέλη ανάλογα προς τους διατιθέμενους χρηματοδοτικούς πόρους,
- ενδείξεις ως προς τον τρόπο χρησιμοποίησης των συνδρομών του ΕΚΤ σε συνδυασμό, ενδεχομένως, με τις παρεμβάσεις άλλων υφιστάμενων κοινοτικών χρηματοδοτικών οργάνων για την υλοποίηση του σχεδίου.

[...]»

Ο κανονισμός 4253/88

⁶ Η έκτη αιτιολογική σκέψη του κανονισμού 2082/93, ο οποίος τροποποίησε τον κανονισμό 4253/88, διευκρινίζει:

«[...] κατ' εφαρμογή της αρχής της επικουρικότητας και μη θιγομένων των αρμοδιοτήτων της Επιτροπής, ιδίως ως υπεύθυνης για τη διαχείριση των κοινοτικών δημοσιονομικών πόρων, πρέπει κυρίως τα κράτη μέλη, να φέρουν την ευθύνη για την εφαρμογή των μορφών παρέμβασης που περιλαμβάνονται στα κοινοτικά πλαίσια στήριξης, στο κατάλληλο γεωγραφικό επίπεδο και σύμφωνα με την ιδιαιτερότητα του κάθε κράτους μέλους».

7 Το άρθρο 23, παράγραφος 1, του κανονισμού 4253/88 έχει ως εξής:

«1. Για να εξασφαλίζεται η επιτυχία των δράσεων που εκτελούν δημόσιοι ή ιδιωτικοί επιχειρηματικοί φορείς, τα κράτη μέλη λαμβάνουν, κατά την υλοποίηση των δράσεων, τα αναγκαία μέτρα ώστε:

— να εξακριβώνεται τακτικά ότι οι δράσεις που χρηματοδοτούνται από την Κοινότητα έχουν εκτελεσθεί σωστά,

— να προλαμβάνονται και να διώκονται οι παρατυπίες,

— να ανακτώνται τα απολεσθέντα κεφάλαια λόγω κατάχρησης ή παράλειψης. Το κράτος μέλος ευθύνεται επικουρικά για την επιστροφή των αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών, εκτός αν το κράτος μέλος και/ή ο ενδιάμεσος και/ή ο επιχειρηματικός φορέας αποδείξουν ότι δεν ευθύνονται για την κατάχρηση ή την παράλειψη. Για τις συνολικές επιχορηγήσεις, ο ενδιάμεσος, μπορεί με τη σύμφωνη γνώμη του κράτους μέλους και της Επιτροπής, να προσφεύγει σε τραπεζική εγγύηση ή σε οποιαδήποτε άλλη ασφάλιση η οποία καλύπτει τον κίνδυνο αυτό.

Τα κράτη μέλη ενημερώνουν την Επιτροπή για τα μέτρα που λαμβάνονται για τον σκοπό αυτό και, κυρίως, κοινοποιούν στην Επιτροπή την περιγραφή των συστημάτων ελέγχου και διαχείρισης που θεσπίζονται για να εξασφαλιστεί αποτελεσματική υλοποίηση των ενεργειών. Ενημερώνουν την Επιτροπή για την πορεία των διοικητικών και νομικών διώξεων.

[...]»

8 Το άρθρο 24 του ίδιου κανονισμού διευκρινίζει:

«Μείωση, αναστολή και ακύρωση της συνδρομής

1. Αν η υλοποίηση δράσης ή μέτρου δεν φαίνεται να δικαιολογεί ούτε τμήμα ούτε το σύνολο της χρηματοδοτικής συνδρομής που έχει χορηγηθεί, η Επιτροπή προβαίνει σε κατάλληλη εξέταση της περίπτωσης στο πλαίσιο της εταιρικής σχέσης, ζητώντας ιδίως από το κράτος μέλος ή τις λοιπές αρμόδιες αρχές που αυτό ορίζει για την υλοποίηση της δράσης, να της υποβάλουν παρατηρήσεις εντός τακτής προθεσμίας.

2. Μετά την εξέταση αυτή, η Επιτροπή μπορεί να μειώσει ή αναστείλει τη συνδρομή για την εν λόγω δράση ή σχετικό μέτρο αν από την εξέταση επιβεβαιωθεί ότι υπάρχει παρατυπία ή σημαντική αλλαγή της φύσης ή των συνθηκών υλοποίησης της δράσης ή του μέτρου, για την οποία δεν ζητήθηκε η έγκριση της Επιτροπής.

3. Κάθε ποσό το οποίο αποτελεί αντικείμενο απαίτησης ως αχρεωστήτως καταβληθέν πρέπει να επιστρέφεται στην Επιτροπή. Τα ποσά τα οποία δεν επιστρέφονται, προσαυξάνονται με τόκους υπερημερίας βάσει των διατάξεων του δημοσιονομικού κανονισμού και των διαδικασιών που θα εγκριθούν από την Επιτροπή, σύμφωνα με τις διαδικασίες του τίτλου VIII.»

- 9 Ο κανονισμός 4253/88 καταργήθηκε την 1η Ιανουαρίου 2000 κατ' εφαρμογήν του άρθρου 54 του κανονισμού (ΕΚ) 1260/1999 του Συμβουλίου, της 21ης Ιουνίου 1999, περί γενικών διατάξεων για τα διαρθρωτικά ταμεία (ΕΕ L 161, σ. 1). Το άρθρο 52, παράγραφος 1, του κανονισμού 1260/1999 διευκρινίζει:

«Ο παρών κανονισμός δεν θίγει τη συνέχιση ούτε την τροποποίηση, συμπεριλαμβανομένης της ολικής ή μερικής κατάργησης, παρέμβασης που έχει εγκριθεί από το Συμβούλιο ή την Επιτροπή βάσει των κανονισμών (ΕΟΚ) 2052/88 και (ΕΟΚ) 4253/88 ή κάθε άλλης νομοθεσίας που ρυθμίζει την παρέμβαση αυτή κατά την 31η Δεκεμβρίου 1999.»

Ο κανονισμός 1681/94

- 10 Το άρθρο 2 του κανονισμού (ΕΚ) 1681/94 της Επιτροπής, της 11ης Ιουλίου 1994, για τις παρατυπίες και την ανάκτηση των αχρεωστήτως καταβληθέντων ποσών στα πλαίσια της χρηματοδοτήσεως των διαρθρωτικών πολιτικών, καθώς και την οργάνωση ενός συστήματος πληροφόρησης στον τομέα αυτόν (ΕΕ L 178, σ. 43), διευκρινίζει:

«1. Τα κράτη μέλη, εντός τριών μηνών από την έναρξη ισχύος του παρόντος κανονισμού, ανακοινώνουν στην Επιτροπή:

— τις νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις σχετικά με την εφαρμογή των μέτρων που αναφέρονται στο άρθρο 23, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΟΚ) 4253/88,

[...]

2. Τα κράτη μέλη ανακοινώνουν αμέσως στην Επιτροπή τις τροποποιήσεις των στοιχείων που διαβιβάζουν κατ' εφαρμογή της παραγράφου 1.

[...]»

¹¹ Το άρθρο 5, παράγραφοι 2 και 3, του ίδιου κανονισμού έχει ως εξής:

«2. Όταν ένα κράτος μέλος κρίνει ότι η ανάκτηση ενός ποσού δεν είναι εφικτή στο παρόν και στο μέλλον, ενημερώνει την Επιτροπή, με ειδική ανακοίνωση, σχετικά με το μη ανακτηθέν ποσό και με τους λόγους για τους οποίους, κατά τη γνώμη του, το ποσό αυτό βαρύνει είτε την Κοινότητα είτε το κράτος μέλος. Τα στοιχεία αυτά πρέπει να είναι επαρκώς λεπτομερή, ώστε να είναι σε θέση η Επιτροπή, μετά από σχετικές διαβουλεύσεις με τις αρμόδιες αρχές του ενδιαφερόμενου κράτους μέλους να καθορίσει τον υπεύθυνο για τις δημοσιονομικές επιπτώσεις δυνάμει του άρθρου 23, παράγραφος 1, τρίτη περίπτωση, του κανονισμού (ΕΟΚ) 4253/88.

3. Στην περίπτωση της παραγράφου 2, η Επιτροπή μπορεί να ζητήσει ρητά από το κράτος μέλος να κινήσει διαδικασία ανάκτησης.»

Η εθνική ρύθμιση

- 12 Το 1994, ο ολλανδικός οργανισμός απασχολήσεως εργατικού δυναμικού εξέδωσε έναν κανονισμό σχετικά με το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (στο εξής: ΕΚΤ) (Regeling Europees Sociaal Fonds CBA 1994, Stcrt. 1994, αριθ. 239, στο εξής: ESF Regeling), ο οποίος περιέχει τους κανόνες κατανομής των επιχορηγήσεων που έδωσε η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων στο πλαίσιο του ΕΚΤ.
- 13 Ο ESF Regeling θέτει ορισμένους κανόνες σχετικά με την παρακολούθηση των ενεργειών και με τον έλεγχό τους. Το άρθρο 2 του ESF Regeling ορίζει ότι με επιβάρυνση του ΕΚΤ δύναται να παρασχεθεί επιχορήγηση σε αυτόν που το ζήτησε. Το άρθρο 3 του νομοθετήματος αυτού ορίζει ότι επιχορήγηση παρέχεται μόνον αν έχουν τηρηθεί η κοινοτική και η εθνική ρύθμιση. Το άρθρο 10 του ίδιου νομοθετήματος, αφενός, ορίζει ότι αυτός που ζήτησε επιχορήγηση φροντίζει, υποβάλλοντας εγκαίρως όλα τα προς εξακρίβωση στοιχεία, να τεθεί το έργο υπό χωριστή διοικητική παρακολούθηση και, αφετέρου, προβλέπει ελέγχους από τη διοίκηση. Τέλος, το άρθρο 14 του ESF Regeling διευκρινίζει ότι το ποσό της επιχορηγήσεως καθορίζεται λαμβανομένης υπόψη της εκτελέσεως του έργου και το άρθρο 15 του ίδιου νομοθετήματος προβλέπει την κατάργηση της επιχορηγήσεως σε περίπτωση μη τηρήσεως των όρων που συνδέθηκαν με αυτήν.
- 14 Επί πλέον, ο τίτλος 4.2 του γενικού νόμου διοικητικού δικαίου (Algemene wet bestuursrecht, Stb. 1995, αριθ. 315, στο εξής: Awb) θέτει ένα νομικό πλαίσιο για την παροχή, τον καθορισμό και την ανάκτηση των επιχορηγήσεων. Κατά τον νόμο αυτόν, το καθεστώς επιχορηγήσεων έχει δύο στάδια, δηλαδή την παροχή επιχορηγήσεως και τον καθορισμό του ποσού της. Η απόφαση επιχορηγήσεως λαμβάνεται πριν αρχίσει η επιχορηγητέα δραστηριότητα. Η απόφαση αυτή παρέχει σε αυτόν που ζήτησε επιχορήγηση δικαίωμα να λάβει, τηρώντας τις υποχρεώσεις που ενδεχομένως του έχουν επιβληθεί, χρηματοδοτικά μέσα για να εκτελέσει το επιχορηγούμενο έργο.

Αν έχουν ασκηθεί οι δραστηριότητες και αν ο αιτών τηρεί τις υποχρεώσεις αυτές, το διοικητικό όργανο δεν δύναται να αναθεωρήσει την απόφαση επιχορηγήσεως. Κατά συνέπεια, έχει μια οικονομική υποχρέωση ήδη από αυτό το στάδιο της διαδικασίας.

- 15 Οι διατάξεις του Awb που αφορούν τον καθορισμό του ποσού των επιχορηγήσεων και την ανάκτησή τους είναι οι εξής:

«Άρθρο 4:46

1. Αν έχει εκδοθεί απόφαση επιχορηγήσεως, η διοικητική αρχή καθορίζει την επιχορήγηση στο ποσό που προβλέπει η εν λόγω απόφαση.

2. Η επιχορήγηση μπορεί να καθοριστεί σε χαμηλότερο ποσό:

a. αν οι δραστηριότητες για τις οποίες αποφασίστηκε η επιχορήγηση δεν πραγματοποιήθηκαν καθόλου ή κατά ένα μέρος τους·

b. αν ο υπέρ ου η επιχορήγηση δεν τήρησε τις υποχρεώσεις με τις οποίες συνδέθηκε η επιχορήγηση·

- c. αν ο υπέρ ου η επιχορήγηση παρέσχε εσφαλμένα ή ελλιπή στοιχεία και αν θα είχε ληφθεί άλλη απόφαση επί της αιτήσεως επιχορηγήσεως στην περίπτωση που είχαν παρασχεθεί ορθά ή πλήρη στοιχεία·

- d. αν η απόφαση επιχορηγήσεως δεν είναι ορθή για άλλους λόγους και ο υπέρ ου η επιχορήγηση το γνώριζε ή όφειλε να το γνωρίζει.

[...]

Άρθρο 4:49

- 1. Η διοικητική αρχή δύναται να καταργήσει την απόφαση καθορισμού του ποσού της επιχορηγήσεως ή να την τροποποιήσει εις βάρος του υπέρ ου η επιχορήγηση:
 - a. λόγω πραγματικών περιστατικών ή περιστάσεων που η αρχή αυτή εύλογα δεν μπορούσε να γνωρίζει κατά τον καθορισμό του ποσού της επιχορηγήσεως και που θα επέφεραν τον καθορισμό ποσού μικρότερου από το προβλεπόμενο στην απόφαση επιχορηγήσεως·

 - b. όταν η απόφαση καθορισμού του ποσού της επιχορηγήσεως δεν είναι ορθή και ο υπέρ ου η επιχορήγηση το γνώριζε ή όφειλε να το γνωρίζει·

c. όταν, μετά την απόφαση καθορισμού του ποσού της επιχορηγήσεως, ο υπέρ ου η επιχορήγηση δεν τήρησε τις υποχρεώσεις που συνδέθηκαν με την επιχορήγηση αυτή.

2. Αν δεν ορίζεται άλλως, η κατάργηση ή η τροποποίηση ισχύουν αναδρομικά από την ημερομηνία καθορισμού του ποσού της επιχορηγήσεως.

3. Η απόφαση καθορισμού του ποσού της επιχορηγήσεως δεν δύναται να καταργηθεί ή να τροποποιηθεί εις βάρος του υπέρ ου η επιχορήγηση μετά πέντε έτη από την ημερομηνία κοινοποιήσεως της αποφάσεως αυτής ή, στην περίπτωση της παραγράφου 1, στοιχείο c, από την ημερομηνία παραβάσεως της υποχρεώσεως ή την ημερομηνία κατά την οποία έπρεπε να εκτελεστεί η υποχρέωση αυτή.

[...]

Άρθρο 4:57

Η αχρεωστήτως καταβληθείσα επιχορήγηση και οι αχρεωστήτως γενόμενες προκαταβολές μπορούν να αναζητηθούν εφόσον δεν παρήλθαν πέντε έτη από την ημερομηνία καθορισμού του ποσού της επιχορηγήσεως ή τελέσεως των πράξεων τις οποίες αφορά το άρθρο 4:49, παράγραφος 1, στοιχείο c.

[...]»

Οι διαφορές των κύριων δικών και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 16 Τα πραγματικά περιστατικά στις κύριες δίκες, όπως αυτά προκύπτουν από τις αποφάσεις περί παραπομπής, είναι τα ακόλουθα.

Υπόθεση C-383/06

- 17 Το 1998, η Vereniging Nationaal Overlegorgaan Sociale Werkvoorziening ζήτησε επιχορήγηση για το έργο «Επαγγελματική εκπαίδευση εταίρων κοινωνικής απασχολήσεως» στο πλαίσιο σχεδίων του ΕΚΤ για μαθητεία και επαγγελματική εκπαίδευση. Το έργο αυτό αποτελεί αντικείμενο του παραρτήματος 1 του ESF Regeling, το οποίο αφορά τη μέσω επαγγελματικής εκπαίδευσως επάνοδο στην αγορά εργασίας ανέργων πολύ απομακρυσμένων από την αγορά αυτή. Με απόφαση της 8ης Δεκεμβρίου 1998, η Γενική Διεύθυνση παρέσχε επιχορηγήσεις μέχρι 3 000 000 ολλανδικά φιορίνια (NLG) για το 1998 και μέχρι 4 140 849 NLG για το 1999. Με απόφαση της 3ης Δεκεμβρίου 1999, το ποσό της επιχορηγήσεως για το 1999 τροποποιήθηκε και ανήλθε σε 6 686 850 NLG. Τέλος, με απόφαση της 16ης Ιουνίου 2000, το ποσό των επιχορηγήσεων έφθασε τα 2 900 000 NLG για το 1998 και τα 3 786 850 NLG για το 2000 με την αιτιολογία ότι οι επιχορηγούμενες δραστηριότητες συνεχίστηκαν το 2000. Οι τρεις αποφάσεις διευκρίνιζαν ότι η παροχή των επιχορηγήσεων συνοδεύεται με την υποχρέωση, αφενός, εκτελέσεως του πιο πάνω έργου σύμφωνα με τη σχετική αίτηση και, αφετέρου, τηρήσεως των διατάξεων του ESF Regeling.
- 18 Με απόφαση της 28ης Ιανουαρίου 2002, η οποία ελήφθη βάσει του άρθρου 4:46, παράγραφος 2, του Awb, το Υπουργείο καθόρισε σε μηδενικό ποσό τις επιχορηγήσεις για τα έτη 1998, 1999 και 2000 και αναζήτησε ποσό 6 434 469,80 NLG. Το Υπουργείο θεώρησε ότι, σε αντίθεση με το άρθρο 11, παράγραφος 2, του ESF Regeling, δεν κατατέθηκε ακριβής και συνεπής τελική δήλωση ανακεφαλαίωνουσα τα στοιχεία για τα έτη 1998, 1999 και 2000. Επί πλέον, σε αντίθεση με τους κανόνες του νομοθετήματος αυτού, δεν έγινε ανακεφαλαίωση των αποτελεσμάτων της δράσεως που είχε αναληφθεί. Τέλος, το Υπουργείο θεώρησε ότι, σε αντίθεση με το κείμενο της αιτήσεως επιχορηγήσεως, το έργο δεν αφορούσε τη μετάβαση από την κοινωνική απασχόληση στην κλασική αγορά εργασίας και ότι ο αριθμός των ωρών

που διέθεσαν όσοι έλαβαν μέρος στο περί ου πρόκειται πρόγραμμα είναι σαφώς μικρότερος από τον αριθμό που προβλεπόταν για το έργο.

- 19 Το Υπουργείο απέρριψε ως αβάσιμη τη διοικητική ένσταση που η Vereniging Nationaal Overlegorgaan Sociale Werkvoorziening υπέβαλε κατά της απόφασης της 28ης Ιανουαρίου 2002. Το Υπουργείο σημείωσε μεταξύ άλλων ότι η μη τήρηση της υποχρέωσης εκτέλεσης του έργου σύμφωνα με την αίτηση επιχορηγήσεως δεν καλύπτεται από την εκ των υστέρων διόρθωση διαδικαστικών κανόνων. Μετά την απόρριψη, από το Rehtbank te's-Gravenhage, της προσφυγής που άσκησε κατά της απόφασης αυτής, η Vereniging Nationaal Overlegorgaan Sociale Werkvoorziening προσέφυγε στο αιτούν δικαστήριο.
- 20 Το Raad van State εκθέτει ότι, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 4:46 του Awb, το διοικητικό όργανο εξακριβώνει, γενικά κατά το στάδιο του καθορισμού του ποσού των επιχορηγήσεων, αν η επιχορηγούμενη δραστηριότητα πραγματοποιήθηκε σωστά και αν τηρήθηκαν οι υποχρεώσεις που συνδέθηκαν με την επιχορήγηση. Όσον αφορά τις επιχορηγήσεις που παρέχονται υπό τον ESF Regeling, το δικαστήριο αυτό κρίνει ότι το άρθρο 4:46, παράγραφος 2, του Awb δεν αναγνωρίζει περιθώριο ελιγμών στο διοικητικό όργανο και ότι η επιχορήγηση πρέπει να καθοριστεί σε μηδενικό ποσό αν προκύψει ότι δεν τηρήθηκαν οι διατάξεις του ESF Regeling. Το Raad van State εκτιμά ότι αυτό συνέβη εν προκειμένω, καθόσον δεν επιτεύχθηκε ο σκοπός που περιγράφεται στο σχέδιο.
- 21 Παρά ταύτα, το αιτούν δικαστήριο κρίνει ότι το άρθρο 4:46 του Awb καθιστά δυνατό απλώς και μόνον να καθοριστεί το ποσό μιας επιχορηγήσεως και όχι να ανακτηθεί ένα ποσό που έχει καταβληθεί. Ομοίως, εκτιμά ότι μόνον το άρθρο 4:57 του Awb καθιστά δυνατή την ανάκτηση αυτή παρέχοντας στο σχετικό διοικητικό όργανο διακριτική ευχέρεια προς τούτο και επομένως περιθώριο ελιγμών σχετικά με τη στάθμιση των συμφερόντων της διοικήσεως και του υπέρ ου η επιχορήγηση. Ωστόσο, κατά το Raad van State, ουδείς εθνικός κανόνας δικαίου απαγορεύει να ληφθούν με μία και την αυτή απόφαση η απόφαση καθορισμού της επιχορηγήσεως σε μηδενικό ποσό και η απόφαση ανακτήσεως των καταβληθέντων. Το δικαστήριο αυτό διευκρινίζει ότι το

Υπουργείο ομολόγησε ότι εξ αρχής έπρεπε να γνωρίζει ότι δεν μπορούσε να επιτευχθεί ο επιδιωκόμενος σκοπός και, επομένως, εκτιμά ότι η μη τήρηση των κανόνων του ESF Regeling, οι οποίοι απορρέουν από την κοινοτική ρύθμιση, δύναται να καταλογιστεί στο διοικητικό αυτό όργανο. Εξ αυτών συνάγει ότι, λαμβανομένης υπόψη της κατά το εσωτερικό δίκαιο αρχής της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, το Υπουργείο θα έπρεπε να παραιτηθεί από την ανάκτηση του συνόλου των επιχορηγήσεων και ότι, κατά συνέπεια, το εσωτερικό δίκαιο δεν παρέχει εν προκειμένω κανένα στήριγμα για την ανάκτηση.

- 22 Ωστόσο, το Raad van State εκτιμά ότι υπήρξε παράλειψη υπό την έννοια του άρθρου 23, παράγραφος 1, του κανονισμού 4253/88. Μετά τη διαπίστωση ότι το Βασίλειο των Κάτω Χωρών δεν έλαβε κανένα μέτρο για την ανάκτηση των πόρων που χάθηκαν κατά το εν λόγω άρθρο 23, παράγραφος 1, το δικαστήριο αυτό διερωτάται αν αυτή η διάταξη του κοινοτικού δικαίου δύναται να παράσχει άμεση αρμοδιότητα στο κράτος μέλος ή σε διοικητικό όργανο για την ανάκτηση των εν λόγω πόρων. Επί πλέον, διερωτάται αν η κατά το εσωτερικό δίκαιο αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης δύναται να υπερακοντίσει την ίδια αρχή του κοινοτικού δικαίου.

Υπόθεση C-384/06

- 23 Το 1998, ο Gemeente Rotterdam ζήτησε επιχορήγηση για ένα έργο επαγγελματικής εκπαίδευσης βάσει του ESF Regeling. Η επιχορήγηση παρασχέθηκε για ποσό 483 108 NLG και εξαρτήθηκε από την υποχρέωση να τεθεί το έργο υπό χωριστή διοικητική παρακολούθηση. Με απόφαση της 28ης Μαΐου 1999, η επιχορήγηση για το 1998 καθορίστηκε στο ποσό των 122 612,81 NLG, υπό την αίρεση όμως η παρακολούθηση των έργων να στοιχεί με τις διατάξεις του ESF Regeling. Ο Gemeente Rotterdam υπέβαλε διοικητική ένσταση ενώπιον του Υπουργείου, το οποίο με απόφαση της 18ης Ιουλίου 2001, η οποία ελήφθη βάσει του άρθρου 4:49,

παράγραφος 1, στοιχείο α, του Awb και του άρθρου 14 του ESF Regeling, κατάργησε την απόφαση της 28ης Μαΐου 1999, καθόρισε σε μηδενικό ποσό την επιχορήγηση και αναζήτησε τα καταβληθέντα. Το Υπουργείο απέρριψε ως αβάσιμη τη διοικητική ένσταση που ο Gemeente Rotterdam υπέβαλε κατά των αποφάσεων της 28ης Μαΐου 1999 και 18ης Ιουλίου 2001. Μετά την απόρριψη, από το Rechtbank Rotterdam, της προσφυγής που άσκησε κατά της τελευταίας αποφάσεως, ο Gemeente Rotterdam προσέφυγε στο αιτούν δικαστήριο.

24 Το Raad van State εκτιμά, πρώτον, ότι ο καθορισμός του ποσού της επιχορηγήσεως δεν μπορούσε να εξαρτηθεί από αίρεση και ότι η μη πλήρωση της αιρέσεως αυτής δεν μπορούσε να αποτελέσει τη βάση της καταργήσεως που έγινε. Διαπιστώνει, δεύτερον, ότι ο Gemeente Rotterdam δεν έθεσε το έργο του υπό χωριστή διοικητική παρακολούθηση, σύμφωνα με τις διατάξεις του ESF Regeling.

25 Το αιτούν δικαστήριο διαπιστώνει ότι η διοίκηση σκόπιμα παρέλειψε ενδελεχείς ελέγχους και κατά συνέπεια εκτιμά ότι δεν υπάρχουν πραγματικά περιστατικά ή περιστάσεις που το Υπουργείο αγνόησε πριν λάβει την απόφαση καθορισμού του ποσού της επιχορηγήσεως κατά το άρθρο 4:49, παράγραφος 1, στοιχείο α, του Awb. Το Raad van State εκτιμά ότι, επομένως, η απόφαση καταργήσεως δεν μπορούσε να στηριχθεί στις διατάξεις του άρθρου 4:49, παράγραφος 1, στοιχείο α, του Awb ούτε σε κάποια από τις άλλες περιπτώσεις που προβλέπει η παράγραφος 1 του άρθρου αυτού.

Υπόθεση C-385/06

26 Το 1998, η Sociaal Economische Samenwerking West-Brabant ζήτησε επιχορήγηση βάσει του ESF Regeling για ένα έργο που είχε ως σκοπό την επαγγελματική αποκατάσταση των από μακρού ανέργων. Η επιχορήγηση παρασχέθηκε για ποσό

410 772 NLG και εξαρτήθηκε από την υποχρέωση να τεθεί το έργο υπό χωριστή διοικητική παρακολούθηση. Με απόφαση της 22ας Ιουλίου 1999 η επιχορήγηση καθορίστηκε σε 185 892 NLG και, μετά, καθορίστηκε σε μηδενικό ποσό με απόφαση της Γενικής Διευθύνσεως της 21ης Σεπτεμβρίου 2000, η οποία στηρίχθηκε στο άρθρο 4:46 του Awb. Επί πλέον, η Γενική Διεύθυνση αναζήτησε τα καταβληθέντα. Με απόφαση της 23ης Νοεμβρίου 2001, η Γενική Διεύθυνση απέρριψε ως αβάσιμη τη διοικητική ένσταση της Sociaal Economische Samenwerking West-Brabant, διευκρινίζοντας ότι η απόφαση καθορισμού της επιχορηγήσεως σε μηδενικό ποσό στηρίζεται του λοιπού στο άρθρο 4:49 του νόμου Awb και όχι πια στο άρθρο 4:46 του ίδιου νόμου. Η απόφαση της 23ης Νοεμβρίου 2001 αιτιολογήθηκε με το γεγονός ότι, την ημερομηνία που εκδόθηκε η απόφαση της 22ας Ιουλίου 1999, η Γενική Διεύθυνση αγνοούσε ότι δεν είχαν τηρηθεί οι κανόνες του ESF Regeling. Μετά την απόρριψη, από το Rechtbank Breda, της προσφυγής που άσκησε κατά της αποφάσεως της 23ης Νοεμβρίου 2001, η Sociaal Economische Samenwerking West-Brabant προσέφυγε στο αιτούν δικαστήριο.

27 Το Raad van State διαπιστώνει ότι η Sociaal Economische Samenwerking West-Brabant δεν τήρησε την υποχρέωση να τεθεί το έργο υπό χωριστή διοικητική παρακολούθηση, σύμφωνα με τις διατάξεις του ESF Regeling. Ωστόσο, το δικαστήριο αυτό εκτιμά ότι η Γενική Διεύθυνση δεν μπορούσε να αγνοεί την αθέτηση της υποχρεώσεως αυτής όταν έλαβε την απόφαση καθορισμού του ποσού της επιχορηγήσεως. Συγκεκριμένα, η Γενική Διεύθυνση σκόπιμα καθόρισε το ποσό της επιχορηγήσεως χωρίς να ελέγξει τα έγγραφα που είχε προσκομίσει η Sociaal Economische Samenwerking West-Brabant. Το Raad van State συνάγει ότι η Γενική Διεύθυνση δεν μπορούσε να στηρίξει την απόφασή της καταργήσεως ούτε σε μια από τις περιπτώσεις που αφορά το άρθρο 4:49 του Awb ούτε στο άρθρο 15 του ESF Regeling. Κατά συνέπεια, εκτιμά ότι το εθνικό δίκαιο δεν παρείχε καμία δυνατότητα καταργήσεως της επιχορηγήσεως μετά τον καθορισμό του ποσού της. Κρίνει ότι οι εν λόγω περιορισμοί που το εθνικό δίκαιο θέτει στη δυνατότητα ανακτήσεως απορρέουν από τις κατά το εσωτερικό δίκαιο αρχές της ασφάλειας δικαίου και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης.

28 Ωστόσο, το Raad van State εκτιμά ότι η μη τήρηση των κανόνων του ESF Regeling συνιστά παράλειψη υπό την έννοια του άρθρου 23, παράγραφος 1, του κανονισμού 4253/88. Το δικαστήριο αυτό σημειώνει και ότι το Βασίλειο των Κάτω Χωρών

δεν έλαβε κανένα μέτρο για να ανακτήσει κατά το άρθρο 23, παράγραφος 1, τους πόρους που καταβλήθηκαν. Διερωτάται, αφενός, αν αυτό το κράτος μέλος δύναται να αντλήσει εξουσία ευθέως από αυτόν τον κοινοτικό κανονισμό και, αφετέρου, αν αυτή η ενδεχόμενη εξουσία δύναται να επιτρέψει στο κράτος μέλος ή σε ένα από τα διοικητικά του όργανα να ανακτήσει τους πόρους που καταβλήθηκαν. Τέλος, διερωτάται αν η κατά το εσωτερικό δίκαιο αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης δύναται να υπερακοντίσει την ίδια αρχή του κοινοτικού δικαίου.

- 29 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Raad van State αποφάσισε να αναστείλει τις διαδικασίες και να θέσει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

Πανομοιότυπα ερωτήματα στις τρεις υποθέσεις

- «1) α) Δύναται το κράτος μέλος ή ένα διοικητικό όργανο του κράτους αυτού να αντλήσει εξουσία ευθέως —δηλαδή χωρίς η εξουσία αυτή να προβλέπεται στο εσωτερικό δίκαιο— από κοινοτικό κανονισμό;
- β) Αν ναι, παρέχει το άρθρο 23, παράγραφος 1, του κανονισμού 4253/88 [...] εξουσία καταργήσεως μιας αποφάσεως καθορισμού του ποσού μιας επιχορηγήσεως και, στη συνέχεια, εξουσία ανακτήσεως των καταβληθέντων, με δεδομένο ότι το πιο πάνω άρθρο 23 [...] υποχρεώνει τα κράτη μέλη να το πράξουν αν πρόκειται για κατάχρηση ή παράλειψη υπό την έννοια του άρθρου αυτού;»

Ερώτημα μόνο στην υπόθεση C-383/06

- «2) Αν όχι, συνεπάγεται το άρθρο 10 ΕΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 249 ΕΚ, ότι μια εθνική διάταξη όπως το άρθρο 4:57 του [Awb] —βάσει της οποίας μπορούν να ανακτηθούν οι αχρεωστήτως καταβληθείσες επιχορηγήσεις και προκαταβολές— πρέπει να ερμηνευθεί σύμφωνα με τον κανονισμό [4253/88];»

Πανομοιότυπα ερωτήματα στις υποθέσεις C-384/06 και C-385/06

- «2) Αν όχι, συνεπάγεται το άρθρο 10 ΕΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 249 ΕΚ, ότι μια διάταξη όπως το άρθρο 4:49, παράγραφος 1, του [Awb] —βάσει της οποίας το διοικητικό όργανο δύναται να καταργήσει την απόφαση καθορισμού του ποσού μιας επιχορηγήσεως ή να την τροποποιήσει εις βάρος του υπέρ ου η επιχορήγηση [είτε] λόγω πραγματικών περιστατικών ή περιστάσεων τα οποία το όργανο αυτό εύλογα δεν μπορούσε να γνωρίζει όταν ελήφθη η απόφαση καθορισμού του ποσού της επιχορηγήσεως και λόγω των οποίων η επιχορήγηση θα είχε καθοριστεί πιο χαμηλά απ' όσο καθορίστηκε σύμφωνα με την απόφαση επιχορηγήσεως [είτε] αν ο καθορισμός του ποσού της επιχορηγήσεως είναι εσφαλμένος και ο υπέρ ου η επιχορήγηση το γνώριζε ή όφειλε να το γνωρίζει [είτε] αν μετά τον καθορισμό του ποσού της επιχορηγήσεως ο υπέρ ου η επιχορήγηση δεν τήρησε τις υποχρεώσεις που συνδέθηκαν με την επιχορήγηση— πρέπει να ερμηνευθεί σύμφωνα με τον κανονισμό [4253/88];»

Πανομοιότυπο ερώτημα στις τρεις υποθέσεις

- «3) Αν ναι, περιορίζεται η ερμηνεία αυτή από γενικές αρχές που αποτελούν μέρος του κοινοτικού δικαίου, και συγκεκριμένα από τις αρχές της ασφάλειας δικαίου και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης;»

Ερωτήματα μόνο στην υπόθεση C-383/06

- «4) α) Αν δοθεί καταφατική απάντηση στο ερώτημα 3, τότε όσον αφορά την έκταση του περιορισμού αυτού τίθεται το ερώτημα αν οι εθνικές αρχές της ασφάλειας δικαίου και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης δύνανται να υπερακοντίσουν γενικές αρχές του κοινοτικού δικαίου, και συγκεκριμένα τις κοινοτικές αρχές της ασφάλειας δικαίου και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, οι οποίες πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την εφαρμογή του κανονισμού [4253/88];
- β) Έχει σημασία κατά την εφαρμογή των κοινοτικών αρχών της ασφάλειας δικαίου και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης το γεγονός ότι στο ίδιο το κράτος μέλος που έδωσε την επιχορήγηση πρέπει να προσαφθεί το ότι ο υπέρ ου η επιχορήγηση δεν τήρησε τις συνδεδεμένες με την επιχορήγηση υποχρεώσεις που απορρέουν από το σχετικό μέρος της κοινοτικής ρυθμίσεως;»

Πανομοιότυπα ερωτήματα στις υποθέσεις C-384/06 και C-385/06

- «4) Αν δοθεί καταφατική απάντηση στο ερώτημα 3, τότε όσον αφορά την έκταση του περιορισμού αυτού τίθεται το ακόλουθο ερώτημα: δύνανται οι εθνικές αρχές της ασφάλειας δικαίου και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, οι οποίες αποτελούν βάρη του άρθρου 4:49, παράγραφος 1, του [Awb], να υπερακοντίσουν γενικές αρχές του κοινοτικού δικαίου, και συγκεκριμένα τις κοινοτικές αρχές της ασφάλειας δικαίου και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, οι οποίες πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την εφαρμογή του κανονισμού [4253/88];

- 5) Έχει, λαμβανομένου υπόψη του άρθρου 10 ΕΚ, σημασία κατά την εφαρμογή των κοινοτικών αρχών της ασφάλειας δικαίου και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης το γεγονός ότι ο υπέρ ου η επιχορήγηση είναι νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου;»

Ερωτήματα μόνο στην υπόθεση C-385/06

- «6) Αν η επιχορήγηση που δόθηκε πρέπει να καταργηθεί και να ανακτηθεί, είτε βάσει του άρθρου 23, παράγραφος 1, του κανονισμού [4253/88] είτε βάσει σύμφωνης με τον κανονισμό [4253/88] ερμηνείας του άρθρου 4:49, παράγραφος 1, του [Awb], συνεπάγεται τότε το άρθρο 23, παράγραφος 1, του [εν λόγω] κανονισμού ότι πρέπει να γίνει κατάργηση και ανάκτηση και όταν δεν αμφισβητείται ότι το κράτος μέλος έχει αποδώσει στο [ΕΚΤ] την επιχορήγηση που κακώς δόθηκε, ή τουλάχιστον έχει θεσπίσει σχετική ρύθμιση;
- 7) Αν το άρθρο 23, παράγραφος 1, του κανονισμού [4253/88] δεν καθιστά υποχρεωτική την κατάργηση και ανάκτηση, υπάρχουν στο κοινοτικό δίκαιο άλλες διατάξεις, όπως το άρθρο 4, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ, Ευρατόμ) 2988/95 του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 1995, σχετικά με την προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΕΕ L 312, σ. 1), δυνάμει των οποίων το κράτος μέλος ευθέως ή βάσει σύμφωνης με τον κανονισμό ερμηνείας του άρθρου 4:49, παράγραφος 1, του [Awb] είναι υποχρεωμένο να καταργήσει και ανακτήσει τις αντίθετες με το κοινοτικό δίκαιο επιχορηγήσεις, όπως η επίμαχη στην παρούσα υπόθεση;»

³⁰ Με διάταξη του Προέδρου του Δικαστηρίου της 22ας Νοεμβρίου 2006, οι υποθέσεις C-383/06 έως C-385/06 ενώθηκαν για τη διευκόλυνση της γραπτής και της προφορικής διαδικασίας και για την έκδοση κοινής αποφάσεως.

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί των ερωτημάτων σχετικά με την εφαρμογή του άρθρου 23, παράγραφος 1, του κανονισμού 4253/88 καθώς και των άρθρων 10 ΕΚ και 249 ΕΚ

- 31 Με το πρώτο ερώτημα σε κάθε μία από τις υποθέσεις των κύριων δικών, το αιτούν δικαστήριο ερωτά στην ουσία αν ένας κοινοτικός κανονισμός, και ειδικότερα το άρθρο 23, παράγραφος 1, του κανονισμού 4253/88, αποτελεί κατάλληλη νομική βάση για την ανάκτηση, από τις εθνικές διοικητικές αρχές, ποσών που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως εντός του πλαισίου κοινοτικών διαρθρωτικών ταμείων. Σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως στα ερωτήματα αυτά, το εν λόγω δικαστήριο ερωτά, με τα δεύτερα ερωτήματά του, αν τα άρθρα 10 ΕΚ και 249 ΕΚ δύνανται να χρησιμεύσουν ως νομική βάση για να δοθεί στην εθνική ρύθμιση ερμηνεία σύμφωνη με τον εν λόγω κανονισμό. Επί πλέον, το δικαστήριο αυτό διερωτάται, με το έβδομο ερώτημά του και στην περίπτωση που το άρθρο 23, παράγραφος 1, του κανονισμού 4253/88 δεν επιβάλλει ούτε την κατάργηση ούτε την ανάκτηση των πόρων που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως, αν ο κανονισμός 2988/95 αποτελεί κατάλληλη νομική βάση για την ανάκτηση των πόρων αυτών.

Παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου

- 32 Κατά τον Gemeente Rotterdam και τη Sociaal Economische Samenwerking West-Brabant, το άρθρο 23, παράγραφος 1, του κανονισμού 4253/88 δεν παρέχει στα κράτη μέλη εξουσία ανακτήσεως πόρων που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως. Αντιθέτως, η διάταξη αυτή επιβάλλει στα κράτη μέλη να προβλέπουν διαδικασίες προς τούτο.

33 Η Τσεχική και η Γερμανική Κυβέρνηση προτείνουν να δοθεί καταφατική απάντηση στα πρώτα ερωτήματα. Η Ολλανδική Κυβέρνηση θεωρεί ότι ναι μεν ένα κράτος μέλος δύναται να αντλήσει εξουσία ευθέως από κοινοτικό κανονισμό, πλην όμως δεν συμβαίνει αυτό με το άρθρο 23, παράγραφος 1, του κανονισμού 4253/88, καθόσον η διάταξη αυτή, μολονότι επιβάλλει την αρχή της ανακτήσεως των πόρων, αφήνει το εσωτερικό δίκαιο να ρυθμίσει τα της ανακτήσεως αυτής. Ωστόσο, η Γερμανική Κυβέρνηση θεωρεί ότι η εφαρμογή του εν λόγω άρθρου 23, παράγραφος 1, δεν εμποδίζει να επικαλεστούν οι εθνικές αρχές τη διάταξη αυτή για την ανάκτηση, στο μέτρο που το εθνικό δίκαιο το επιτρέπει. Κατά την Τσεχική Κυβέρνηση, δεν είναι αναγκαία η παροχή εξουσίας από το εσωτερικό δίκαιο, καθόσον το τελευταίο περιορίζεται να ρυθμίζει διαδικαστικά ζητήματα.

34 Επί του εβδόμου ερωτήματος, η Ολλανδική Κυβέρνηση και η Επιτροπή ισχυρίζονται ότι ο κανονισμός 2988/95 δεν αποτελεί αυτοτελή νομική βάση επιτρέπουσα στις εθνικές αρχές να λάβουν μέτρα σε περίπτωση ατασθαλιών. Συγκεκριμένα, το νομοθέτημα αυτό περιέχει μόνο γενικές διατάξεις, ενώ ο κανονισμός 4253/88 έχει εφαρμογή ειδικά επί των κοινοτικών διαρθρωτικών ταμείων.

Απάντηση του Δικαστηρίου

35 Διαπιστώνεται ευθύς εξ αρχής ότι από το ίδιο το κείμενο του άρθρου 249, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ προκύπτει ότι οι κοινοτικοί κανονισμοί έχουν άμεση εφαρμογή εντός των κρατών μελών.

36 Όσον αφορά τη χρησιμοποίηση των διαρθρωτικών ταμείων, πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά το άρθρο 4, παράγραφος 1, του κανονισμού 2052/88, η κοινοτική δράση συντελείται με στενή συνεργασία μεταξύ της Επιτροπής, του οικείου κράτους μέλους και των αρμόδιων αρχών και οργανισμών που έχουν οριστεί από το κράτος μέλος σε εθνικό, περιφερειακό, τοπικό ή άλλο επίπεδο. Επί πλέον, σύμφωνα με την έκτη

αιτιολογική σκέψη του κανονισμού 2082/93, κατ' εφαρμογήν της αρχής της αναλογικότητας και μη θιγομένων των αρμοδιοτήτων της Επιτροπής, ιδίως δε ως υπεύθυνης για τη διαχείριση των κοινοτικών δημοσιονομικών πόρων, τα κράτη μέλη είναι εκείνα που κυρίως φέρουν την ευθύνη, στο κατάλληλο γεωγραφικό επίπεδο και σύμφωνα με την ιδιαιτερότητα κάθε κράτους μέλους, για την υλοποίηση των μορφών παρεμβάσεων.

- 37 Το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι την αρχή αυτή θέτει το άρθρο 23, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 4253/88, το οποίο ορίζει ότι, για να εξασφαλιστεί η επιτυχία των δράσεων που έχουν αναλάβει δημόσιοι ή ιδιωτικοί φορείς, τα κράτη μέλη λαμβάνουν, κατά την υλοποίηση των δράσεων αυτών, τα αναγκαία μέτρα για να εξακριβώνεται τακτικά ότι οι δράσεις που χρηματοδοτούνται από την Κοινότητα γίνονται σωστά, για να προλαμβάνονται και να διώκονται οι ατασθαλίες και να ανακτώνται οι πόροι που χάνονται κατόπιν καταχρήσεως ή παραλείψεως (βλ. την απόφαση της 22ας Ιανουαρίου 2004, C-271/01, COPPI, Συλλογή 2004, σ. I-1029, σκέψη 40).
- 38 Ομοίως, κάθε άσκηση, από το κράτος μέλος, διακριτικής ευχέρειας όσον αφορά τη σκοπιμότητα να αναζητηθούν κοινοτικοί πόροι που χορηγήθηκαν αχρεωστήτως ή αντικανονικώς θα ήταν ασύμβατη με την υποχρέωση που το άρθρο 23, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 4253/88 επιβάλλει στις εθνικές διοικητικές αρχές να ανακτούν τους πόρους που καταβάλλονται αχρεωστήτως ή αντικανονικώς [βλ., κατ' αναλογία, όσον αφορά το άρθρο 8, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΟΚ) 729/70 του Συμβουλίου, της 21ης Απριλίου 1970, περί χρηματοδοτήσεως της κοινής γεωργικής πολιτικής (ΕΕ ειδ. έκδ. 03/005, σ. 93), την απόφαση της 21ης Σεπτεμβρίου 1983, 205/82 έως 215/82, Deutsche Milchkontor κ.λπ., Συλλογή 1983, σ. 2633, σκέψη 22].
- 39 Τέλος, πρέπει να προστεθεί ότι ο κανονισμός 4253/88 είναι εκείνος που αποτελεί την κατάλληλη νομική βάση για την εν λόγω υποχρέωση ανακτήσεως και όχι ο κανονισμός 2988/95, ο οποίος, όπως υπογραμμίζει η Επιτροπή, περιορίζεται στο να θέσει

γενικούς κανόνες για τους ελέγχους και τις κυρώσεις προκειμένου να προστατευθούν τα δημοσιονομικά συμφέροντα της Κοινότητας. Κατά συνέπεια, η ανάκτηση πρέπει να γίνει βάσει του εν λόγω άρθρου 23, παράγραφος 1.

- 40 Κατόπιν όλων των ανωτέρω, στα πρώτα ερωτήματα και στο έβδομο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 23, παράγραφος 1, του κανονισμού 4253/88 δημιουργεί υποχρέωση για τα κράτη μέλη, χωρίς να είναι αναγκαίο να προβλέπεται σχετική εξουσία από το εθνικό δίκαιο, να ανακτούν τους πόρους που χάνονται κατόπιν καταχρήσεως ή παραλείψεως.
- 41 Μετά την απάντηση που δόθηκε στα ερωτήματα αυτά παρέλκει η απάντηση στα δεύτερα ερωτήματα.

Επί των ερωτημάτων σχετικά με την εφαρμογή των αρχών της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και της ασφάλειας δικαίου, καθώς και επί των συνεπειών τόσο της ιδιότητας του υπέρ ου η επιχορήγηση ως νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου όσο και της επιστροφής της επιχορηγήσεως στην Κοινότητα.

- 42 Στο μέτρο που η διατύπωση των προδικαστικών ερωτημάτων αφήνει αμφιβολίες σχετικά με την ανάγκη να δοθεί απάντηση στο τρίτο και στο τέταρτο ερώτημα, πρέπει να σημειωθεί, όσον αφορά τα ερωτήματα αυτά, ότι, εφόσον στο Δικαστήριο εναπόκειται, στο πλαίσιο του συστήματος συνεργασίας που έχει θεσμοθετηθεί με το άρθρο 234 ΕΚ, να δώσει στον εθνικό δικαστή χρήσιμη απάντηση για να λύσει τη διαφορά που εκδικάζει, του Δικαστηρίου έργο είναι, αν χρειάζεται, να αναδιατυπώσει τα ερωτήματα που του έχουν υποβληθεί (βλ. τις αποφάσεις της 28ης Νοεμβρίου 2000, C-88/99, Roquette Frères, Συλλογή 2000, σ. I-10465, σκέψη 18· της 20ής Μαΐου 2003, C-469/00, Ravil, Συλλογή 2003, σ. I-5053, σκέψη 27· της 4ης Μαΐου 2006, C-286/05, Haug, Συλλογή 2006, σ. I-4121, σκέψη 17, και της 4ης Οκτωβρίου 2007, C-429/05, Rampion και Godard, Συλλογή 2007, σ. I-8017, σκέψη 27).

43 Έτσι, πρέπει να νοηθεί ότι για το αιτούν δικαστήριο είναι χρήσιμο να δοθεί απάντηση ως προς το αν το άρθρο 23, παράγραφος 1, του κανονισμού 4253/88 πρέπει να εφαρμοστεί λαμβανομένων υπόψη των αρχών της ασφάλειας δικαίου και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης όπως νοούνται στο κοινοτικό δίκαιο. Αν συμβαίνει αυτό, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται αν οι αρχές αυτές δύνανται να νοηθούν ευρύτερα στο εσωτερικό δίκαιο απ' ό,τι στο κοινοτικό δίκαιο και, ειδικά, αν ο λήπτης κοινοτικών πόρων που έγινε υπαίτιος παραλείψεων ή καταχρήσεων υπό την έννοια του εν λόγω άρθρου 23, παράγραφος 1, δύναται να αντιτάξει τις αρχές αυτές όταν οι αρμόδιες διοικητικές αρχές υπέπεσαν σε σφάλμα κατά τη χορήγηση των εν λόγω πόρων. Επί πλέον, το αιτούν δικαστήριο ερωτά, με το πέμπτο και το έκτο ερώτημά του, αν η ιδιότητα του λήπτη των κοινοτικών πόρων ως νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου ή το γεγονός ότι το κράτος μέλος επέστρεψε στην Κοινότητα τους εν λόγω πόρους δύνανται να επηρεάσουν τις ίδιες αρχές που διέπουν την ανάκτηση των πόρων αυτών.

Παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν στο Δικαστήριο

44 Ο Gemeente Rotterdam και η Sociaal Economische Samenwerking West-Brabant υποστηρίζουν ότι εν προκειμένω δεν υπάρχει κοινοτική δικαιολογημένη εμπιστοσύνη που θα υπερίσχυε της εθνικής αρχής της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης. Επί πλέον, η Sociaal Economische Samenwerking West-Brabant θεωρεί ότι τα συμφέροντα της Κοινότητας δεν θίγονται από τη μη ανάκτηση των πόρων.

45 Η Ολλανδική Κυβέρνηση θεωρεί ότι, εφόσον η ανάκτηση γίνεται βάσει των κανόνων του εθνικού δικαίου, οι εσωτερικές αρχές της ασφάλειας δικαίου και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης δύνανται να έχουν ευρύτερο περιεχόμενο από τις ίδιες γενικές αρχές που υπάρχουν σε κοινοτικό επίπεδο. Εν προκειμένω, η στάση της διοικητικής αρχής που χορήγησε τους πόρους δύναται να ληφθεί υπόψη κατά την εφαρμογή των αρχών αυτών. Η κυβέρνηση αυτή διευκρίνισε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ότι επιστράφηκαν στην Κοινότητα τα αντικανονικώς χορηγηθέντα ποσά που προέρχονταν από διαρθρωτικά ταμεία.

- 46 Η Επιτροπή προτείνει να ενωθούν τα ερωτήματα και να δοθεί απάντηση σε αυτά με το να επαναληφθούν οι αρχές που το Δικαστήριο διατύπωσε στην προαναφερθείσα απόφαση Deutsche Milchkontor κ.λπ. καθώς και στην απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2002, C-336/00, Huber (Συλλογή 2002, σ. I-7699). Υποστηρίζει ότι το άρθρο 23, παράγραφος 1, του κανονισμού 4253/88 αποκλείει εφαρμογή των αναγνωριζόμενων από το εθνικό δίκαιο κράτους μέλους αρχών της ασφάλειας δικαίου και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης που θα κατέληγε σε απεμπόληση της ανακτήσεως των αχρεωστήτως καταβληθέντων πόρων όταν ο λήπτης των πόρων αυτών δεν είναι καλόπιστος. Στην αντίστροφη περίπτωση, το κοινοτικό δίκαιο δεν αποκλείει να ληφθούν υπόψη οι αρχές αυτές για την ανάκτηση των αχρεωστήτως καταβληθέντων πόρων όταν έχουν σημειωθεί πταίσματα και παραλείψεις από τις εθνικές αρχές, υπό την προϋπόθεση όμως να συνυπολογίζεται πλήρως το κοινοτικό συμφέρον.
- 47 Όλοι όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις ενώπιον του Δικαστηρίου θεωρούν ότι η ιδιότητα του λήπτη των πόρων ως νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου ουδαμώς επηρεάζει την εφαρμογή των κανόνων ανακτήσεως.

Απάντηση του Δικαστηρίου

- 48 Πρέπει ευθύς εξ αρχής να υπομνησθεί ότι από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι οι διαφορές σχετικά με τη βάση του κοινοτικού δικαίου ανάκτηση των αχρεωστήτως καταβληθέντων πόρων πρέπει, ελλείψει κοινοτικών διατάξεων, να λύονται από τα εθνικά δικαστήρια, κατ' εφαρμογήν του εθνικού τους δικαίου, τηρουμένων των ορίων που επιβάλλει το κοινοτικό δίκαιο (βλ. τις προαναφερθείσες αποφάσεις Deutsche Milchkontor κ.λπ., σκέψη 19, και Huber, σκέψη 55, και την απόφαση της 21ης Ιουνίου 2007, C-158/06, ROM-projecten, Συλλογή 2007, σ. I-5103, σκέψη 23). Το Δικαστήριο έχει θέσει ορισμένα από τα όρια αυτά.
- 49 Κατ' αρχάς, η εφαρμογή του εθνικού δικαίου δεν πρέπει να θίγει την εφαρμογή και αποτελεσματικότητα του κοινοτικού δικαίου. Τούτο θα συνέβαινε ιδίως αν η εφαρμογή αυτή καθιστούσε στην πράξη αδύνατη την ανάκτηση πόρων που χορηγήθηκαν αντικανονικά (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση Deutsche Milchkontor κ.λπ.,

σκέψεις 21 και 22). Επομένως, του εθνικού δικαστή έργο είναι να εφαρμόσει, κατ' αρχήν, το εθνικό του δίκαιο φροντίζοντας να εξασφαλιστεί πλήρης αποτελεσματικότητα του κοινοτικού δικαίου, πράγμα που μπορεί να τον οδηγήσει, αν παρίσταται ανάγκη, να αφήσει ανεφάρμοστο εθνικό κανόνα που θα εμπόδιζε την εφαρμογή αυτή ή να ερμηνεύσει εθνικό κανόνα που θεσπίστηκε λαμβανομένης υπόψη μόνο μιας αμιγώς εσωτερικής καταστάσεως (βλ., μεταξύ άλλων, την απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2005, C-443/03, *Leffler*, Συλλογή 2005, σ. I-9611, σκέψη 51).

50 Επίσης, η εφαρμογή του εθνικού δικαίου πρέπει να γίνεται χωρίς τη δημιουργία δυσμενών διακρίσεων σε σχέση με διαδικασίες που έχουν ως σκοπό τη λύση ομοειδών εθνικών διαφορών, οι δε εθνικές αρχές πρέπει να ενεργούν εν προκειμένω με την ίδια επιμέλεια και κατά τρόπο που να μη καθιστά δυσχερέστερη την ανάκτηση των σχετικών ποσών απ' ό,τι σε ανάλογες περιπτώσεις που αφορούν την εφαρμογή αντίστοιχων εθνικών διατάξεων (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση *Deutsche Milchkontor* κ.λπ., σκέψη 23).

51 Κατά συνέπεια, στις υποθέσεις των κύριων δικών, ο εθνικός δικαστής οφείλει να σέβεται την υποχρέωση που απορρέει από τις διατάξεις του άρθρου 23, παράγραφος 1, του κανονισμού 4253/88 όταν εκδικάζει αίτημα ανακτήσεως πόρων που χάθηκαν κατόπιν καταχρήσεως ή παραλείψεως και, εν ανάγκη, να αφήνει ανεφάρμοστο ή να ερμηνεύει έναν κανόνα του εθνικού δικαίου όπως ο *Awb*, που θεσπίστηκε για τη ρύθμιση αμιγώς εσωτερικών καταστάσεων και που θα εμπόδιζε την ανάκτηση αυτή.

52 Δεν αμφισβητείται ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει και ότι δεν δύναται να θεωρηθεί αντίθετο προς το κοινοτικό δίκαιο το γεγονός ότι το εθνικό δίκαιο περί ανακλήσεως των διοικητικών πράξεων και περί αναζητήσεως των παροχών που αχρεωστήτως καταβλήθηκαν από τη διοίκηση λαμβάνει υπόψη, παράλληλα με την αρχή της νομιμότητας, τις αρχές της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και της ασφάλειας δικαίου, δεδομένου ότι οι τελευταίες αποτελούν μέρος της κοινοτικής έννομης τάξεως (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση *Deutsche Milchkontor* κ.λπ., σκέψη 30· την απόφαση της 9ης Οκτωβρίου 2001, C-80/99 έως C-82/99, *Flemmer* κ.λπ., Συλλογή 2001, σ. I-7211, σκέψη 60, και τις προαναφερθείσες αποφάσεις *Huber*, σκέψη 56, και *ROM-projecten*, σκέψη 24). Οι αρχές αυτές πρέπει να τηρούνται με ιδιαίτερη αυστηρότητα όταν πρόκειται για ρύθμιση δυναμένη να έχει χρηματοοικονομικές συνέπειες (βλ. τις αποφάσεις της 16ης Μαρτίου 2006, C-94/05,

Emsland-Stärke, Συλλογή 2006, σ. I-2619, σκέψη 43, και της 26ης Οκτωβρίου 2006, C-248/04, Koninklijke Coöperatie Cosun, Συλλογή 2006, σ. I-10211, σκέψη 79, και την προαναφερθείσα απόφαση ROM-projecten, σκέψη 26).

- 53 Ωστόσο, όπως ελέχθη στη σκέψη 40 της παρούσας αποφάσεως, το άρθρο 23, παράγραφος 1, του κανονισμού 4253/88 δημιουργεί υποχρέωση για τα κράτη μέλη, χωρίς να είναι αναγκαίο να προβλέπεται σχετική εξουσία από το εθνικό δίκαιο, να ανακτούν τους πόρους που χάνονται κατόπιν καταχρήσεως ή παραλείψεως. Επομένως, οι αρχές της ασφάλειας δικαίου και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης πρέπει να εφαρμόζονται σύμφωνα με τους κανόνες του κοινοτικού δικαίου.
- 54 Εν προκειμένω, πρέπει να υπομνησθεί ότι, όσον αφορά τα διαρθρωτικά ταμεία, το άρθρο 4, παράγραφος 1, του κανονισμού 2052/88 διευκρινίζει ότι η κοινοτική δράση συντελείται με στενή συνεργασία μεταξύ της Επιτροπής, των κρατών μελών και των αρμόδιων αρχών και οργανισμών των κρατών αυτών. Επί πλέον, η συνεργασία αυτή συνεπάγεται ένα σύστημα υπολειμματικής ευθύνης των κρατών μελών έναντι της Κοινότητας στην περίπτωση που ποσά που προέρχονται από διαρθρωτικά ταμεία χαθούν κατόπιν καταχρήσεων ή παραλείψεων. Τα της στοιχειοθετήσεως της ευθύνης αυτής περιλαμβάνονται στα άρθρα 23 και 24 του κανονισμού 4253/88, για τα οποία το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι δεν μπορούν να ερμηνευτούν χωριστά το ένα από το άλλο (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση COPPI, σκέψεις 27 έως 29), καθώς και στο άρθρο 5, παράγραφος 2, του κανονισμού 1681/94. Εν προκειμένω, η ιδιότητα του λήπτη των πόρων ως νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου ουδαμώς επηρεάζει την εφαρμογή των αρχών αυτών.
- 55 Επί πλέον, η αρχή ότι η εφαρμογή της εθνικής νομοθεσίας δεν πρέπει να θίγει την εφαρμογή και αποτελεσματικότητα του κοινοτικού δικαίου απαιτεί να λαμβάνεται πλήρως υπόψη το συμφέρον της Κοινότητας κατά την εφαρμογή διατάξεων όπως τα άρθρα 4:49 και 4:57 του Awb που, κατά το αιτούν δικαστήριο, παρέχουν στις εθνικές διοικητικές αρχές τη διακριτική ευχέρεια να ανακτήσουν πόρους που καταβλήθηκαν αχρεωστήτως και δίνουν στον λήπτη των πόρων αυτών τη δυνατότητα να αντιτάξει την αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης (βλ., στο ίδιο πνεύμα,

τις προαναφερθείσες αποφάσεις Deutsche Milchkontor κ.λπ., σκέψη 32· Flemmer κ.λπ., σκέψη 61, και Huber, σκέψη 57).

56 Εν προκειμένω, πρέπει να υπομνησθεί ότι έχει κριθεί ότι το σύστημα επιχορηγήσεων που έχει θεσπίσει η κοινοτική ρύθμιση στηρίζεται, μεταξύ άλλων, στην εκπλήρωση από τον υπέρ ου η επιχορήγηση σειράς υποχρεώσεων που του παρέχουν δικαίωμα να λάβει την προβλεπόμενη χρηματοδοτική συνδρομή. Αν ο υπέρ ου η επιχορήγηση δεν τηρεί όλες τις υποχρεώσεις αυτές, από το άρθρο 24, παράγραφος 2, του κανονισμού 4253/88 προκύπτει ότι η Επιτροπή δύναται να επανεξετάσει την έκταση των υποχρεώσεων του. Όσον αφορά την εφαρμογή του άρθρου 23, παράγραφος 1, του ίδιου κανονισμού, στην περίπτωση που ο υπέρ ου η επιχορήγηση δεν έχει εκτελέσει το πρόγραμμα επαγγελματικής εκπαίδευσης σύμφωνα με τους όρους από τους οποίους εξαρτήθηκε η χορήγηση της συνδρομής αυτής, ο υπέρ ου η επιχορήγηση δεν δύναται να επικαλεστεί τις αρχές της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και των κεκτημένων δικαιωμάτων για να πετύχει την πληρωμή του υπολοίπου της συνολικής συνδρομής που είχε χορηγηθεί αρχικά [βλ., στο ίδιο πνεύμα, τις αποφάσεις του Πρωτοδικείου της 15ης Σεπτεμβρίου 1998, T-142/97, Branco κατά Επιτροπής, Συλλογή 1998, σ. II-3567, σκέψεις 97 και 105 (αίτηση αναιρέσεως η οποία απορρίφθηκε με τη διάταξη του Δικαστηρίου της 12ης Νοεμβρίου 1999, C-453/98 P, Branco κατά Επιτροπής, Συλλογή 1999, σ. I-8037), και της 16ης Σεπτεμβρίου 1999, T-182/96, Partex κατά Επιτροπής, Συλλογή 1999, σ. II-2673, σκέψη 190 (αίτηση αναιρέσεως η οποία απορρίφθηκε με τη διάταξη του Δικαστηρίου της 8ης Μαρτίου 2001, C-465/99 P, Partex κατά Επιτροπής, που δεν έχει δημοσιευθεί στη Συλλογή)]. Τέλος, επίκληση της αρχής της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης δεν μπορεί να γίνει από τον υπέρ ου η επιχορήγηση που έγινε υπαίτιος πρόδηλης παραβάσεως της ισχύουσας ρυθμίσεως (βλ. την απόφαση του Δικαστηρίου της 12ης Δεκεμβρίου 1985, 67/84, Sideradria κατά Επιτροπής, Συλλογή 1985, σ. 3983, σκέψη 21).

57 Στις υποθέσεις των κύριων δικών, από τις διευκρινίσεις που έδωσε το αιτούν δικαστήριο προκύπτει, αφενός, ότι οι αποφάσεις χορηγήσεως των πόρων εξαρτήθηκαν από την τήρηση, από τους υπέρ ου η επιχορηγήσεις, των κανόνων του ESF Regelung και, μεταξύ άλλων, της υποχρεώσεως να τεθούν τα έργα υπό χωριστή διοικητική παρακολούθηση και, αφετέρου, ότι οι κανόνες αυτοί, κατά το μάλλον ή ήττον σκόπιμα, δεν τηρήθηκαν. Κατά συνέπεια, του εθνικού δικαστή έργο είναι να εκτιμήσει αν, λαμβανομένης υπόψη της συμπεριφοράς τόσο εκείνων που έλαβαν τους πόρους όσο και της διοικήσεως, οι αρχές της ασφάλειας δικαίου και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, όπως νοούνται στο κοινοτικό δίκαιο, δύνανται νομίμως να αντιταχθούν στα αιτήματα επιστροφής.

- 58 Επί πλέον, από τις παρατηρήσεις της Ολλανδικής Κυβερνήσεως και της Επιτροπής κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση προκύπτει ότι επιστράφηκαν στην Κοινότητα οι πόροι που χορηγήθηκαν αντικανονικά. Ωστόσο, εφόσον το άρθρο 23, παράγραφος 1, του κανονισμού 4253/88 δημιουργεί υποχρέωση για τα κράτη μέλη να ανακτούν τους πόρους που χάνονται κατόπιν καταχρήσεως ή παραλείψεως, αυτό καθ' εαυτό το γεγονός ότι το κράτος μέλος επέστρεψε τους σχετικούς πόρους στην Κοινότητα δεν απαλλάσσει το κράτος αυτό από την υποχρέωση να ανακτήσει τους εν λόγω πόρους.
- 59 Κατόπιν όλων των ανωτέρω, στα ερωτήματα που τέθηκαν πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η ανάκτηση των πόρων που χάθηκαν κατόπιν καταχρήσεως ή παραλείψεως πρέπει να γίνει βάσει του άρθρου 23, παράγραφος 1, του κανονισμού 4253/88 και με τον τρόπο που προβλέπει το εθνικό δίκαιο, αρκεί η εφαρμογή του δικαίου αυτού να μη θίγει την εφαρμογή και αποτελεσματικότητα του κοινοτικού δικαίου και να μην έχει ως συνέπεια να καταστήσει στην πράξη αδύνατη την ανάκτηση των ποσών που χορηγήθηκαν αντικανονικά. Του εθνικού δικαστή έργο είναι να εξασφαλίσει την πλήρη εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου αφήνοντας ανεφάρμοστο ή, εν ανάγκη, ερμηνεύοντας έναν εθνικό κανόνα όπως ο Awb που θα εμπόδιζε την εφαρμογή αυτή. Ο εθνικός δικαστής δύναται να εφαρμόσει τις κοινοτικές αρχές της ασφάλειας δικαίου και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης αξιολογώντας τη συμπεριφορά τόσο εκείνων που έλαβαν τους πόρους που χάθηκαν όσο και της διοικήσεως, υπό την προϋπόθεση να λαμβάνεται πλήρως υπόψη το συμφέρον της Κοινότητας. Η ιδιότητα του λήπτη των πόρων ως νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου δεν έχει καμία συνέπεια εν προκειμένω.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 60 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους των κύριων δικών τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τρίτο τμήμα) αποφαινεται:

- 1) Το άρθρο 23, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΟΚ) 4253/88 του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1988, για τις διατάξεις εφαρμογής του κανονισμού (ΕΟΚ) 2052/88 όσον αφορά τον συντονισμό των παρεμβάσεων των διαφόρων διαρθρωτικών ταμείων μεταξύ τους καθώς και με τις παρεμβάσεις της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων και των λοιπών υφιστάμενων χρηματοδοτικών οργάνων, όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΟΚ) 2082/93 του Συμβουλίου, της 20ής Ιουλίου 1993, δημιουργεί υποχρέωση για τα κράτη μέλη, χωρίς να είναι αναγκαίο να προβλέπεται σχετική εξουσία από το εθνικό δίκαιο, να ανακτούν τους πόρους που χάνονται κατόπιν καταχρήσεως ή παραλείψεως.

- 2) Η ανάκτηση των πόρων που χάθηκαν κατόπιν καταχρήσεως ή παραλείψεως πρέπει να γίνει βάσει του άρθρου 23, παράγραφος 1, του κανονισμού 4253/88, όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό 2082/93, και με τον τρόπο που προβλέπει το εθνικό δίκαιο, αρκεί η εφαρμογή του δικαίου αυτού να μη θίγει την εφαρμογή και αποτελεσματικότητα του κοινοτικού δικαίου και να μην έχει ως συνέπεια να καταστήσει στην πράξη αδύνατη την ανάκτηση των ποσών που χορηγήθηκαν αντικανονικά. Του εθνικού δικαστή έργο είναι να εξασφαλίσει την πλήρη εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου αφήνοντας ανεφάρμοστο ή, εν ανάγκη, ερμηνεύοντας έναν εθνικό κανόνα όπως ο γενικός νόμος διοικητικού δικαίου (*Algemene wet bestuursrecht*) που θα εμπόδιζε την εφαρμογή αυτή. Ο εθνικός δικαστής δύναται να εφαρμόσει τις κοινοτικές αρχές της ασφάλειας δικαίου και της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης αξιολογώντας τη συμπεριφορά τόσο εκείνων που έλαβαν τους πόρους που χάθηκαν όσο και της διοικήσεως, υπό την προϋπόθεση να λαμβάνεται πλήρως υπόψη το συμφέρον της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Η ιδιότητα του λήπτη των πόρων ως νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου δεν έχει καμία συνέπεια εν προκειμένω.

(υπογραφές)